

Dvadeset godina rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo

Twenty years of work of the Counselling Centre for Sexual Health Promotion of the Croatian Institute of Public Health

Diana Jović Burić¹ , Lana Kasumović¹, Sanja Musić Milanović^{1,2}

¹ Hrvatski zavod za javno zdravstvo

² Škola narodnog zdravlja "Andrija Štampar", Medicinski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Deskriptori

SPOLNO ZDRAVLJE; PROMICANJE ZDRAVLJA;
JAVNO ZDRAVSTVO; ANONIMNO TESTIRANJE;
SAVJETOVANJE – statistički podatci;
BRZI DIJAGNOSTIČKI TESTOVI – metode;
HIV INFЕКЦИЈЕ – epidemiologija;
SIFILIS – epidemiologija;
SPOLNO PRENOSIVE BOLESTI – epidemiologija;
HEPATITIS B – epidemiologija;
HEPATITIS C – epidemiologija;
HRVATSKA – epidemiologija

Descriptors

SEXUAL HEALTH; HEALTH PROMOTION;
PUBLIC HEALTH; ANONYMOUS TESTING;
COUNSELING – statistics and numerical data;
RAPID DIAGNOSTIC TESTS – methods;
HIV INFECTIONS – epidemiology;
SYPHYLIS – epidemiology;
SEXUALLY TRANSMITTED DISEASES – epidemiology;
HEPATITIS B – epidemiology;
HEPATITIS C – epidemiology;
CROATIA – epidemiology

SAŽETAK. *Cilj:* Savjetovalište za promicanje spolnog zdravlja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) otvoreno je kao Centar za dobrovoljno savjetovanje i testiranje (CST) na HIV u studenom 2004. godine. Cilj ovog rada je opisati dvadesetogodišnji rad centra CST HZJZ-a – Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja. *Materijali i metode:* U ovom radu analizirani su podatci: spol, dob, rizično (spolno) ponašanje i rezultati testiranja za 9.612 korisnika. U statističkoj analizi korištene su metode deskriptivne statistike kao apsolutni brojevi i udjeli. *Rezultati:* U bazu Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a u razdoblju od 9. studenog 2004. do 31. prosinca 2024. upisano je ukupno 9.612 korisnika. Prema raspodjeli po spolu veći je udio korisnika muškog spola, njih 65,6%, dok je korisnika ženskog spola bilo 33,9%, a za 0,5% spol nije zabilježen. Zabilježeno je ukupno 73 pozitivnih nalaza na HIV, 78 na HBV, 26 na HCV i 125 na sifilis. *Zaključci:* Rezultati rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a prikazani u ovom radu potvrđuju kako se osim infekcije HIV-om ne smiju zanemariti niti druge spolno prenosive infekcije koje su po pojavnosti u Europi i svijetu i češće od HIV-a, te se ulaganja i jačanje preventivnih aktivnosti u području spolnog i reproduktivnog zdravlja trebaju usmjeriti na širenje usluga.

SUMMARY. *Aim:* The Sexual Health Promotion Counselling Centre of the Croatian Institute of Public Health (CIPH) was opened as a Voluntary Counselling and Testing Centre (VCT) for HIV in November 2004. The aim of this paper is to describe the 20-year work of the VCT of the CIPH – Sexual Health Promotion Counselling Centre. *Materials and methods:* In this paper we analyzed gender, age, risky (sexual) behavior and test results for 9612 users. Descriptive statistics methods were used in statistical analysis, such as absolute numbers and proportions. *Results:* A total of 9612 users were registered in the database of the Sexual Health Promotion Counselling Centre of the CIPH in the period from November 9, 2004, to December 31, 2024. According to distribution by gender, the share of male users is higher, 65.6%, 33.9% are female users, and for 0.5 % of users gender wasn't recorded. A total of 73 positive tests for HIV, 78 for HBV, 26 for HCV and 125 for syphilis were registered. *Conclusions:* CIPH Sexual Health Promotion Counselling Center work results presented in this paper show that, apart from HIV infection, other sexually transmitted infections, which are more common in Europe and the world than HIV infection, should not be neglected, and that investments and strengthening of preventive activities in the field of sexual and reproductive health should be directed towards expanding services.

Centar za dobrovoljno savjetovanje i testiranje na HIV (CST, engl. *Voluntary counselling and testing centre* – VCT; HIV – virus humane deficijencije, engl. *human immunodeficiency virus*) mjesto je gdje se mogu testirati svi oni koji žele saznati svoj HIV-status i gdje pojedinac dobiva podršku savjetnika kroz povjerljiv razgovor: od suočavanja sa stresom testiranja i (moguće) pozitivnog nalaza, pronalaženja rješenja za smanjenje individualnog rizika od HIV-a, ali i drugih spolno prenosivih infekcija (SPI), usvajanja zaštitnih ponašanja do upućivanja na daljnju pomoć po potrebi (medicinsku, psihosocijalnu). Velika vrijednost centa-

ra CST jest to što omogućuju istovremeno i besplatnu i anonimnu uslugu savjetovanja i testiranja na HIV.¹

Rad centara CST temelji se na principima Svjetske zdravstvene organizacije (SZO) „WHO 5 Cs“ koji dolaze od engleskih riječi *consent, confidentiality, counselling, correct, connection*.^{1,2} Navedeni principi su sljedeći:

Informirani pristanak. Svaki korisnik CST-a treba biti informiran o procesu savjetovanja i testiranja na

Adresa za dopisivanje:

Dr. sc. Diana Jović Burić, dr. med.; <https://orcid.org/0000-0002-1748-7914>
Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Rockefellerova 12, 10000 Zagreb;
e-pošta: diana.jovicic@hzjz.hr

Primljeno 17. ožujka 2025., prihvaćeno 16. svibnja 2025.

Rad je napravljen na Hrvatskom zavodu za javno zdravstvo.

HIV te o svom pravu na odbijanje testiranja, odnosno mora dati informirani pristanak na testiranje i savjetovanje (dovoljan je usmeni pristanak).

Povjerljivost. Pri savjetovanju u centru CST ono o čemu razgovaraju savjetnik i korisnik ostaje povjerljivo, neće biti otkriveno nikome drugome bez izričitog pristanka korisnika. Pri očuvanju povjerljivosti treba se paziti da se pritom ne pojačava tajnovitost, stigma ili sram.

Savjetovanje. Sve bi osobe trebale imati priliku postavljati pitanja u privatnom okruženju. Treba osigurati mehanizme osiguranja i unaprjeđenja kvalitete usluge, primjerice sustavom mentorstva. Za slanje informacija i savjetovanje mogu se koristiti digitalni pristupi: videozapisi, društveni mediji i druge aplikacije ili usluge za mobilne telefone.

Točnost. Centri CST trebaju težiti pružanju visokokvalitetnih usluga testiranja, a mehanizmi osiguranja kvalitete mogu uključivati i unutarnje i vanjske mjere nadzora te podršku nacionalnoga referentnog laboratorija te trebaju osigurati postavljanje ispravne dijagnoze.

Povezivanje. Pri pružanju usluga savjetovanja i testiranja centar CST treba osigurati i dobru povezanost sa skrbi i liječenjem.

Prvi centri CST u svijetu počeli su se razvijati sredinom osamdesetih godina 20. stoljeća, kada su postali dostupni serološki testovi za detekciju HIV-antitijela. Imajući na umu da se radi o samom početku epidemije/pandemije HIV-a i početaka razvoja svijesti šire populacije o rizicima i mogućnostima zaraze HIV-om, u svom početku centri CST su prvenstveno služili za dijagnostiku simptomatske infekcije i bolju organizaciju liječenja oboljelih. Od tada je značajno porastao broj centara CST u svijetu doprinoseći ranijem otkrivanju HIV-statusa i bržem uključanju u skrb. Prema podacima Svjetske zdravstvene organizacije 2005. godine samo je 12% osoba u svijetu koje su se htjele testirati na HIV to i moglo.³ U sljedećim godinama uslijedio je značajan napredak te je prema procjenama za 2019. godinu 79% HIV-pozitivnih osoba u svijetu znalo svoj HIV-status.⁴

Centri CST u Hrvatskoj su otvarani u razdoblju od 2003. do 2006. godine realizacijom programa HIV-2 u okviru projekta Ministarstva zdravstva i socijalne skrbi *Unaprjeđenje borbe protiv HIV/AIDS-a u Hrvatskoj* (AIDS – sindrom stečene imunodeficiencije, engl. *Acquired Immunodeficiency Syndrome*), uz financijska sredstva Globalnog fonda za AIDS, tuberkulozu i malariju (GFATM).⁵ Savjetovalište za promicanje spolnog zdravlja Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo (HZJZ) otvoreno je kao centar CST u studenom 2004. godine, tj. mjesto besplatnog i anonimnog testiranja na HIV, ali i na hepatitis B (HBV), hepatitis C (HCV) te sifilis, koja se provode iz uzorka krvi.⁵ Od 2023. godine zapo-

četo je i testiranje u sklopu javnozdravstvenih kampanja na širi panel spolno prenosivih infekcija metodom PCR iz uzorka urina (klamidija, gonoreja, trichomonas, ureaplazme, mikoplazme).⁵

Algoritam rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a prikazan je na slici 1. Temeljen je na navedenim principima SZO-a^{1,2} te je sukladan lokalnim zakonima i propisima.^{6,7,8,9,10,11}

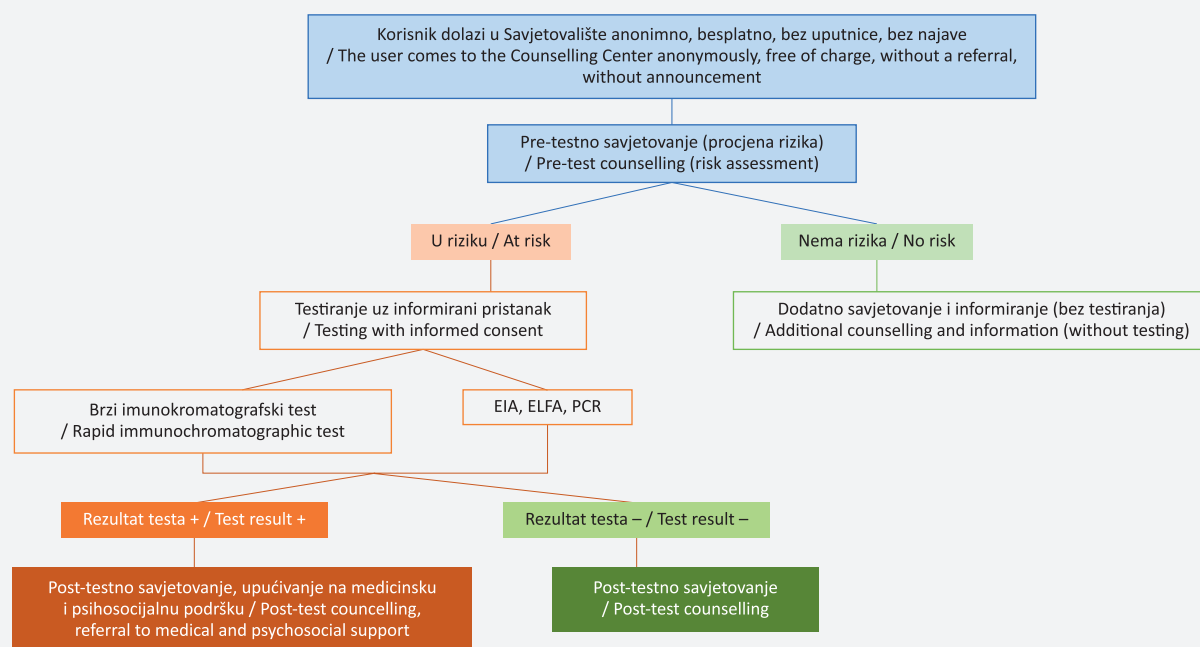
Cilj ovog rada jest opisati dvadesetogodišnji rad centra CST HZJZ-a – Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja.

Materijali i metode

U ovom radu kao opservacijskoj longitudinalnoj studiji prikazani su podatci baze korisnika Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a prikupljeni u razdoblju od 9. studenog 2004. do 31. prosinca 2024. Korisnici su Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja svi zainteresirani građani. Dolazak u savjetovalište moguć je u redovnom radnom vremenu te tijekom javnozdravstvenih kampanja kada je redovno radno vrijeme savjetovališta produljeno, bez najave i uputnice, a savjetovanje i testiranje provodi se anonimno pod nasumičnom šifrom. Savjetovalište je u cijelom svom radu imalo radno vrijeme dva dana u tjednu, tako da jedan dan osigurava dostupnost priepodne (tijekom 2024. to je bilo utorkom od 11 do 15 sati), a drugi dan poslijepodne (tijekom 2024. četvrtkom od 15 do 19 sati). U sklopu Savjetovališta bilo je moguće testiranje na HIV od samog početka njegova rada, potom na hepatitis B (HBV) i hepatitis C (HCV) od 2005. godine te na sifilis od 2009. godine. Testiranje je provedeno prema procjeni rizika od strane savjetnika (liječnika specijalista i educiranih zdravstvenih djelatnika) HZJZ-a imajući u vidu „period prozora“ te uz suglasnost samog korisnika za sve punoljetne osobe (18 godina i više), dok je za maloljetne osobe ono bilo moguće uz pratnju roditelja/skrbnika djeteta.

Pri inicijalnom savjetovanju savjetnici ispunjavaju anketni upitnik koji sačinjavaju opći demografski podatci, podatci o izloženosti i rizičnom ponašanju korisnika te odabiru vrste testa koji će se provoditi u bazi podataka pod nasumičnom šifrom za svakog korisnika.

U ovom radu uključeni su podatci testiranja iz kapilarne krvi/seruma na HIV, HBV, HCV i sifilis. Testiranja iz urina na 7 SPI uvedena su tek 2023. godine i to kroz pojedinačne kampanje, a ne kao redovna usluga, te stoga nisu prikazana u ovom radu. Testiranje na HIV, HBV i HCV provedeno je brzim imunokromatografskim testom ili serološkim testovima, a na sifilis samo serološkim testom do lipnja 2024. godine, kada je i za njega uveden brzi imunokromatografski test. Serološki testovi provodili su se u sklopu laboratorija Službe za mikrobiologiju HZJZ-a: HIV p24 Ag/anti HIV1/2, HBsAg i anti-HBc, anti-HCV enzimsko fluo-

SLIKA 1. ALGORITAM RADA SAVJETOVALIŠTA ZA PROMICANJE SPOLNOG ZDRAVLJA HZJZ-A

FIGURE 1. WORKING ALGORITHM OF THE SEXUAL HEALTH PROMOTION COUNSELLING CENTRE OF THE CROATIAN INSTITUTE OF PUBLIC HEALTH

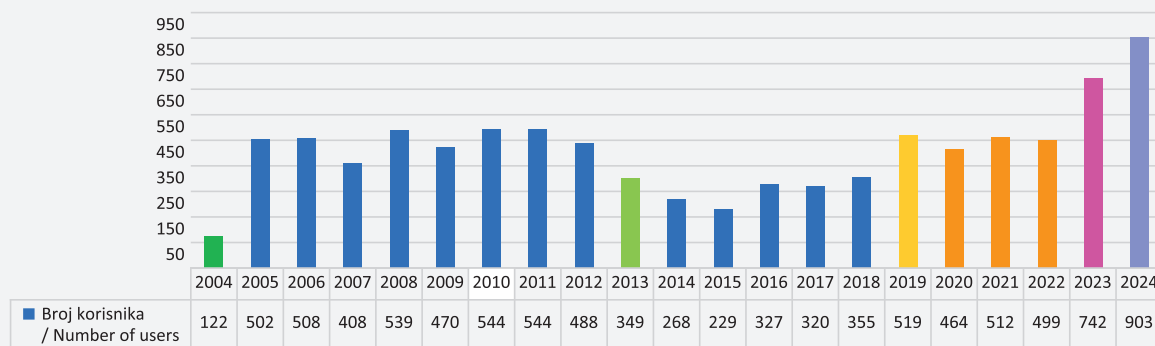
rescentni test (ELFA, *Mini Vidas*, *Marcy l'etoile*, Francuska) te sifilis-enzimski povezani imunosorbentni test. S obzirom na vrstu korištenog testa, na sifilis su testirani samo korisnici koji nisu nikada imali infekciju sifilisom. Po provedenom testiranju u bazu su upisani rezultati testa. Podatci su do 2020. godine upisivani u elektroničku bazu podataka u sučelju *Epi info*, a potom u *LimeSurvey*. Za potrebe analize podataka svi upisani podatci prebačeni su u *Microsoft Excel* kako bi se formirala jedna baza. Kako bi bilo moguće spojiti baze, izbačena su pitanja koja nisu bila u svim godinama ili je bilo značajnijih odstupanja u vrsti pitanja i mogućih odgovora te je ujednačeno kodiranje odgovora. U ovom radu analizirani su podatci o spolu, dobi, rizičnom ponašanju i rezultatima testiranja za 9.612 korisnika te neke karakteristike korisnika koji su imali HIV-pozitivan nalaz (spol, muškarci koji imaju spolne odnose s muškarcima – MSM, koinfekcija sifilisom, ranije pozitivan sifilis, broj spolnih partnera). U statističkoj analizi korištene su metode deskriptivne statistike kao apsolutni brojevi i udjeli. Za analizu podataka upotrijebljen je računalni program za tabličnu pohranu i obradu podataka *Microsoft Excel*.

Rezultati

U bazu Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a u razdoblju od 9. studenog 2004. do 31. prosinca 2024. upisano je ukupno 9.612 korisnika, od čega je 6.303 (65,6%) njih bilo muškog spola, a 3.262

(33,9%) ženskog spola, dok za preostalih 47 (0,5%) spol nije bio naznačen. Nije se bilježio podatak o transrodnim osobama.

Raspodjela broja korisnika po godinama prikazana je na slici 2. Godine koje su obilježile specifične promjene u radu Savjetovališta ili javnozdravstveno značajne okolnosti označene su drugim bojama kako bi se jasnije prikazale. Tako je 2004. godina, kada je otvoreno Savjetovalište, označena zelenom bojom. Savjetovalište je otvoreno u studenom, zbog čega je i broj korisnika te godine (N 112) manji u odnosu na druge godine praćenja. Godine 2013. (svijetlozelena boja) Savjetovalište započinje s radom u sklopu Službe za promicanje zdravlja. Broj korisnika je od 2011. do 2015. bio u kontinuiranom padu te je 2015. godine zabilježen najmanji broj korisnika (N 229) u ukupnom praćenju osim godine otvaranja koja nije bila cjelovita. Godine 2019. Savjetovalište je po prvi put aktivno obilježilo Europski tjedan testiranja na HIV (ETW) krajem studenog, ususret 1. prosincu – Svjetskom danu borbe protiv AIDS-a (ljubičasta boja). Provedena je medijska javnozdravstvena kampanja pod sloganom *Nema maženja bez paženja* te je Savjetovalište radilo povećanim obujmom rada (svih radnih dana u periodu obilježavanja). Navedeno je rezultiralo većom vidljivošću rada Savjetovališta i boljom osviještenošću o važnosti testiranja te stoga 2019. godine bilježimo porast broja korisnika (N 519) u odnosu na 2018. godinu (N 355). Od 2020. do 2022. godine uslijedio je period pandemije COVID-19 (narančasta boja), no unatoč

SLIKA 2. RASPODJELA BROJA KORISNIKA SAVJETOVALIŠTA OD 9. STUDENOG 2004. DO 31. PROSINCA 2024.

FIGURE 2. DISTRIBUTION OF THE NUMBER OF USERS OF THE COUNSELLING CENTRE FROM NOVEMBER 9, 2004, TO DECEMBER 31, 2024

TABLICA 1. UDIO KORISNIKA SAVJETOVALIŠTA PO SPOLU
TABLE 1. SHARE OF USERS OF THE COUNSELLING CENTRE
BY GENDER

Spol / Gender	N	%
M	6.303	65,6
Ž / F	3.262	33,9
Nepoznato / Unknown	47	0,5
Ukupno / Total	9.612	100

TABLICA 2. RASPODJELA KORISNIKA SAVJETOVALIŠTA PO DOBI
TABLE 2. DISTRIBUTION OF COUNSELLING CENTER USERS BY AGE

Dob / Age	N	%
Do 18 / Up to 18	41	0,4
18 – 24	2.650	27,6
25 – 44	5.899	61,4
45 – 64	901	9,4
65+	76	0,8
Nepoznato / Unknown	45	0,5
Ukupno / Total	9.612	100

tomu Savjetovalište je nastavilo s radom kao i s obilježavanjem ETW-a te je broj korisnika u tom periodu bio tek nešto manji u odnosu na 2019. godinu (N 464 – 512). Pandemija COVID-19 završava u svibnju 2023. godine odlukom SZO-a, a potom i epidemija u Hrvatskoj odlukom Vlade Republike Hrvatske.¹³

Savjetovalište je nastavilo s jačanjem rada i širenjem mogućnosti usluge. Osim obilježavanja ETW-a u 2023. godini (ružičasta boja) provedena je i javnozdravstvena kampanja *Znanje pobjeđuje – Imam li SPI?* od 5. lipnja do 28. srpnja, te je tada po prvi put omogućeno i anonimno i besplatno (bez uputnice) savjetovanje i testiranje na 7 SPI iz uzorka urina (SPI uzrokovane mikrobiološkim uzročnicima *Chlamydia trachomatis*,

TABLICA 3. RIZIČNO PONAŠANJE KORISNIKA SAVJETOVALIŠTA
(N = 9.612)TABLE 3. RISKY BEHAVIOR OF THE COUNSELLING CENTRE USERS
(N = 9.612)

	Heteroseksualni spolni odnos bez zaštite / Unprotected heterosexual intercourse	Homoseksualni spolni odnos bez zaštite / Unprotected homosexual intercourse	IV korisnici droga / IV drug users
N	6.359	1.837	168
%	66,2	19,1	1,7

Neisseria gonorrhoeae, *Trichomonas vaginalis*, *Ureaplasma urealyticum*, *Ureaplasma parvum*, *Mycoplasma hominis*, *Mycoplasma genitalium*).¹⁴

U 2024. godini (ljubičasta boja) pokrenuto je obilježavanje nacionalnog Tjedna spolnog zdravlja od 10. do 14. lipnja u kojem je također bio povećan obujam rada Savjetovališta, provedeno je i testiranje na 7 SPI, te je nastavljeno s obilježavanjem ETW-a. Kao rezultat navedenih aktivnosti 2024. godine je zabilježen najveći broj korisnika (N 903) od početka rada.

Prema raspodjeli po spolu veći je udio korisnika muškog spola, njih 65,6%, dok je korisnika ženskog spola bilo 33,9% (tablica 1).

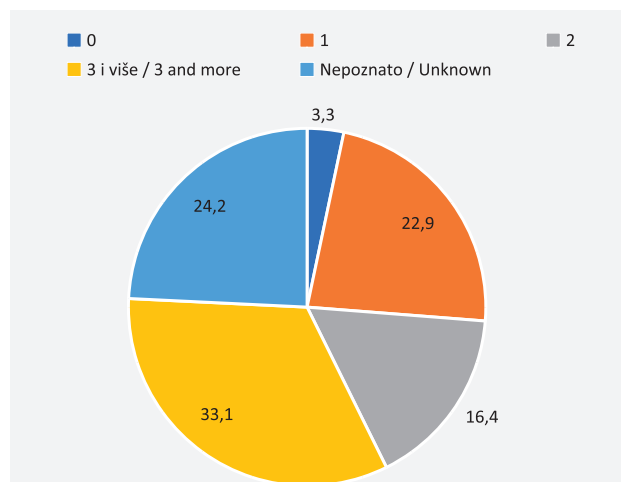
Raspodjela po dobi prikazana je u tablici 2. Najveći udio korisnika bio je dobi od 25 do 44 godine, njih 61,4%, te od 18 do 24 godine, njih 27,6%.

U procjeni rizika korisnika bilježila se vrsta rizičnog ponašanja. Broj i udio korisnika Savjetovališta u kojih je zabilježena pojedina vrsta rizičnog ponašanja prikazan je u tablici 3. Najveći udio korisnika imao je heteroseksualni spolni odnos bez zaštite (66,2%), potom homoseksualni spolni odnos bez zaštite (19,1%), a najmanji udio činili su intravenski (IV) korisnici droga (1,7%).

Udio korisnika prema broju spolnih partnera u posljednjih dvanaest mjeseci prikazan je na slici 3. Budu-

ći da navedeno pitanje nije obvezno u upitniku, vidljiv je veći udio korisnika s nepoznatim brojem spolnih partnera, njih 24,2%. Samo jednoga spolnog partnera u posljednjih dvanaest mjeseci imalo je 22,9% korisnika, dva spolna partnera imalo je njih 16,4%, dok je tri i više spolnih partnera imao svaki treći korisnik (33,1%).

U dvadeset godina rada Savjetovališta (do 31. prosinca 2024.) zabilježena su ukupno 73 pozitivna nalaza na HIV, 78 na HBV, 26 na HCV i 125 na sifilis. Raspodjela broja pozitivnih nalaza korisnika prema vrsti infekcije i godini testiranja prikazana je na slici 4. Broj pozitivnih HIV-nalaza pokazuje varijabilnost kroz godine (0 – 8), najveći broj pozitivnih nalaza bio je 2013. godine u osam korisnika. Pozitivni nalazi na HBV-infekciju bilježe pad od 2017. godine, kada je zabilježeno deset pozitivnih nalaza. U razdoblju 2021. – 2023. bio

SLIKA 3. UDIO KORISNIKA SAVJETOVALIŠTA PO BROJU SPOLNIH PARTNERA U POSLJEDNJIH 12 MJESECI
FIGURE 3. SHARE OF USERS OF THE COUNSELLING CENTRE BY NUMBER OF SEXUAL PARTNERS IN THE LAST 12 MONTHS

TABLICA 4. KARAKTERISTIKE HIV POZITIVNIH KORISNIKA TESTIRANIH U SAVJETOVALIŠTU ZA PROMICANJE ZDRAVLJA HZJZ-A, OD STUDENOG 2004. DO KRAJA 2024. (N = 73)

TABLE 4. CHARACTERISTICS OF HIV-POSITIVE USERS TESTED AT THE HEALTH PROMOTION COUNSELLING CENTER OF THE CIPH, NOVEMBER 2004 – END OF 2024 (N = 73)

	N	%
Spol (M) / Gender (M)	70	95,9
MSM	53	72,6
pozitivan sifilis u prošlosti / positive syphilis in the past	3	4,1
pozitivan sifilis testiran kada i HIV / syphilis tested positive at the same time as HIV	11	15,1
tri i više spolnih partnera u posljednjih 12 mjeseci / 3 and more sexual partners in the last 12 months	37	58,7

je zabilježen po jedan pozitivan HBV-nalaz, a 2024. godine nije zabilježen niti jedan.

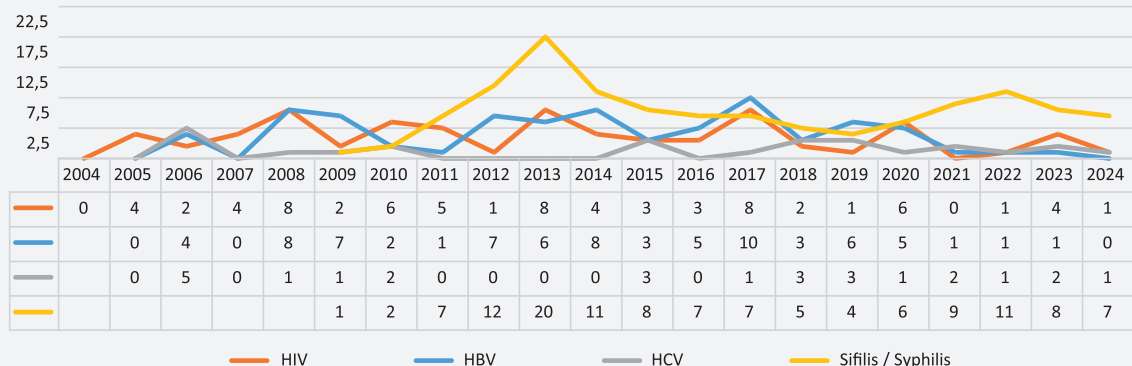
Broj pozitivnih nalaza na HCV pokazuje varijabilnost kroz godine s rasponom od 0 do 5 pozitivnih nalaza. U zadnjih pet godina bilježi se stagnacija s jednim do dva pozitivna HCV-nalaza.

Najveći broj pozitivnih nalaza zabilježen je za sifilis s rasponom od jednoga do dvadeset pozitivnih nalaza. Vidljiva je ciklička pojava povećanog broja infekcija sifilisom. Od 2009. do 2013. godine bilježi se porast, a zatim pad do 2019. godine (četiri pozitivna nalaza), nakon čega slijedi ponovno porast do 2022. godine s jedanaest pozitivnih nalaza.

Karakteristike korisnika u kojih je zabilježen pozitivan HIV-test navedene su u tablici 4.

Rasprava

U ovom radu prikazane su aktivnosti i razvoj Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a kroz dvadeset godina uz prikaz karakteristika korisnika.

SLIKA 4. RASPODJELA BROJA KORISNIKA S POZITIVNIM TESTOM PREMA VRSTI INFEKCIJE I GODINI TESTIRANJA
FIGURE 4. DISTRIBUTION OF THE NUMBER OF USERS WITH POSITIVE TEST RESULTS BY TYPE OF INFECTION AND YEAR OF TESTING

Prema prikazanim rezultatima uočava se značajna uloga javnozdravstvenih aktivnosti i kampanja u povećanju vidljivosti i javljanju na testiranje, kao i rastući interes za uslugama savjetovanja i testiranja te potrebe za njihovim proširenjem.

Jedan od glavnih motiva za otvaranje Savjetovališta jest njegovo djelovanje kao centra CST i odgovor prije svega na pandemiju HIV-a/AIDS-a. Cilj okončanja AIDS-a kao prijetnje javnom zdravlju postavljen je i u okviru Agende održivog razvoja (SDG)¹⁴ i zajedničkog programa Ujedinjenih naroda za HIV/AIDS (UNAIDS). Nakon ciljeva 90 – 90 – 90 oni su 2014. godine pokrenuli nove ciljeve 95 – 95 – 95 do 2030. godine: dijagnosticirati 95% svih HIV-pozitivnih osoba, osigurati antiretrovirusnu terapiju (ART) za 95% dijagnosticiranih i postići supresiju virusa za 95% liječenih do 2030. godine.¹⁵ Kroz više od četrdeset godina borbe učinjeni su pozitivni pomaci prema okončanju pandemije HIV/AIDS-a i postizanju ciljeva održivog razvoja. Ipak, HIV-infekcija i dalje predstavlja značajan javnozdravstveni problem. Prema podacima UNAIDS-a krajem 2020. godine 84% osoba koje žive s HIV-om znalo je svoj HIV-status, 87% osoba koje žive s HIV-om koje su znale svoj HIV-status dobivalo je ART, a 90% osoba na liječenju imalo je učinkovitu supresiju virusa.¹⁶ Naizgled male praznine do ostvarenja ciljeva 90 – 90 – 90 postavljenih do 2020. znače s druge strane više od jedne četvrtine (27%) ljudi koji žive s HIV-om u svijetu koji nisu uključeni u liječenje, a približno jedna trećina nije postigla supresiju virusa, a uz to treba imati na umu i razlike u određenim regijama svijeta te unutar subpopulacija, uključujući djecu, mlade i muškarce.¹⁶

Kvalitetno epidemiološko praćenje HIV/AIDS-a u Hrvatskoj omogućeno je osnivanjem Nacionalnog registra osoba oboljelih od HIV-infekcije i AIDS-a HZJZ-a još 1985. godine te uz zakonsku regulaciju i obvezu prijave infekcije HIV/AIDS-om u Hrvatskoj za sve liječnike koji dijagnosticiraju zaraznu bolest, na svim razinama zdravstvene zaštite u Republici Hrvatskoj (RH) u okviru nacionalnog nadzora nad zaraznim bolestima.^{6,7,17,18} Mali broj pozitivnih slučajeva na HIV zabilježenih u Savjetovalištu za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a prati podatke niske pojavnosti Nacionalnog registra osoba oboljelih od HIV-infekcije i AIDS-a HZJZ-a, kao i zabilježena dominantna pojava u MSM populaciji. Prema podacima Nacionalnog registra osoba oboljelih od HIV-infekcije i AIDS-a od početaka praćenja do 2015. godine bilježio se blagi trend porasta novodijagnosticiranih osoba (2015. je zabilježen najveći broj novih prijava HIV/AIDS-a – 117), a potom pad sve do 2022. godine.¹⁹ Blagi trend porasta novodijagnosticiranih slučajeva infekcije HIV-om u razdoblju od 2003. do 2015. godine dijelom možemo objasniti upravo uspješnijim otkrivanjem in-

fekcije većom dostupnošću testiranja otkako su od 2003. do 2006. godine otvoreni centri CST osim u HZJZ-u i u županijskim zavodima za javno zdravstvo, zatvorskom sustavu (Zatvorska bolnica u Zagrebu) te Klinici za infektivne bolesti „Dr. Fran Mihaljević“ te je anonimno testiranje bilo dostupno u osam gradova u Hrvatskoj (Zagreb, Puli, Rijeci, Splitu, Zadru, Osijeku, Slavonskom Brodu, Dubrovniku).¹⁹ Što se tiče podataka o HBV-u, HCV-u i sifilisu, broj pozitivnih nalaza u Savjetovalištu za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a po godinama također prati promjene broja oboljelih zabilježenih prema prijavama zaraznih bolesti.^{20–22}

Ovi podatci kao i rezultati rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja prikazani u ovom radu potvrđuju kako su razvoj i osnivanje centara CST od početka pandemije HIV/AIDS-a značajno doprinijeli osvještavanju o važnosti testiranja, pravovremenom otkrivanju infekcije kao i uključenju u skrb.²³

Osim što se rezultati rada centara CST i savjetovališta mogu oslikavati u podacima registra, isto tako i podatci registra mogu nam pružiti i smjernice za daljnji razvoj preventivnih mjera i aktivnosti.

Pojavnost infekcije HIV-om u Hrvatskoj je bila i zadržala se na niskoj razini. U razdoblju od 2019. do 2023. godine prosječan broj godišnjih novodijagnosticiranih slučajeva HIV-a/AIDS-a bio je 93 (raspon 75 – 113), što sa stopom od 2,9 na 100.000 stanovnika Hrvatsku svrstava među zemlje s niskom učestalošću HIV-infekcije (3,7/100.000 prosjek je za zemlje EU/EEA u 2021. godini). Ono što se bilježi zadnjih godina jest porast broja oboljelih od HIV-infekcije u Republici Hrvatskoj¹⁹ s jedne strane, a pad novodijagnosticiranih slučajeva HIV/AIDS-a s druge strane. To se povezuje s migracijom stranih državljana u zemlju i/ili osobama koje od prije imaju HIV-pozitivan status. U 2023. godini osobe s prethodno poznatom dijagnozom činile su gotovo 33% među oboljelima od HIV-a u Hrvatskoj u odnosu na ukupan broj za 2023. godinu¹⁹, a udio s prethodno postavljenom dijagnozom infekcije HIV-om u 2024. bio je 39,7%. Navedeno je u skladu s podacima Državnog zavoda za statistiku, budući da se posljednjih godina u Hrvatskoj bilježi velik udio osoba doseljenih iz inozemstva²⁴, a unazad nekoliko godina posebno je porastao broj doseljenih osoba iz zemalja Azije i Afrike. Tako je primjerice, 2019. godine iz Azije doseljeno 3.084, a iz Afrike 139 osoba, dok je 2023. godine zabilježeno 17.923 doseljene osobe iz Azije te 1.673 osobe iz Afrike. Također, velik broj doseljenih osoba iz inozemstva došao je i iz Ukrajine (13.101 osoba 2023. godine).²⁴

Stoga, u cilju održavanja niske pojavnosti HIV-infekcije nužno je daljnje ulaganje u javnozdravstvene aktivnosti osvještavanja o ostvarivanju pozitivnih partnerskih odnosa, mogućnostima zaštite, cijeplje-

nja, korištenja predekspozicijske profilakse kao i post-ekspozicijske profilakse, a potom i o mogućnostima testiranja te smanjenju stigme vezane uz spolno prenosive infekcije, ali i spolno i reproduktivno zdravlje općenito. Također, nužnost je i potreba za ovim aktivnostima i u odgovoru na raširenost drugih SPI (posebice gonoreje i sifilisa) te njihov porast u Europi²⁵ koji se jednim dijelom objašnjava porastom upuštanja u nezaštićene spolne odnose (manja upotreba kondoma).^{25,26}

Zaključci

Rezultati dugogodišnjeg rada Savjetovališta za promicanje spolnog zdravlja HZJZ-a potvrđuju važnu ulogu centara CST i savjetovališta te doprinos i značaj javnozdravstvenih kampanja u kreiranju društva otvorenog za razgovor o temama spolnog i reproduktivnog zdravlja kao i smanjenju stigme vezano uz testiranje na SPI. Značajan udio osoba muškog spola te MSM osoba u populaciji osoba s dobivenim HIV-pozitivnim nalazom upućuje kako je u planiranju preventivnih aktivnosti i dalje nužno poseban naglasak stavljati na ove ključne populacije. SPI i dalje predstavljaju javnozdravstveni problem kako u svijetu tako i u Hrvatskoj te se ističe potreba za širenjem usluga u okviru rada centara CST i savjetovališta kroz ulaganja u usluge testiranja kao i u provedbu javnozdravstvenih aktivnosti i edukacija usmjerenih na podizanje osviještenosti o spolnom i reproduktivnom zdravlju.

INFORMACIJE O SUKOBU INTERESA

Autori nisu deklarirali sukob interesa relevantan za ovaj rad.

INFORMACIJA O FINANCIRANJU

Za ovaj članak nisu primljena financijska sredstva.

DOPRINOS AUTORA

KONCEPCIJA ILI NACRT RADA: DJB, LK

PRIKUPLJANJE, ANALIZA I INTERPRETACIJA PODATAKA: DJB, LK, SMM

PISANJE PRVE VERZIJE RADA: DJB

KRITIČKA REVIZIJA: DJB, LK, SMM

LITERATURA

1. *World Health Organization*. Consolidated guidelines on HIV testing services, 2019. Geneva: World Health Organization; 2020. Licence: CC BY-NC-SA 3.0 IGO [Internet]. Dostupno na: <https://www.who.int/publications/i/item/978-92-4-155058-1>. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
2. *World Health Organization*. Consolidated guidelines on HIV testing services. Geneva: World Health Organization; 2015 [Internet]. Dostupno na: <https://www.who.int/publications/i/item/9789241508926>. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
3. *World Health Organization*. Towards universal access by 2010: how WHO is working with countries to scale-up HIV prevention, treatment, care and support. Geneva: World Health Organization; 2006 [Internet]. Dostupno na: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/44443/9789241500395_eng.pdf?sequence=1. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
4. *UNAIDS*. Global AIDS update 2019 — Communities at the centre. Geneva: Joint United Nations Programme on HIV/AIDS; 2019 [Internet]. Dostupno na: https://www.unaids.org/sites/default/files/media_asset/2019-global-AIDS-update_en.pdf. [Pristupljeno 12. veljače 2025.]
5. *Nemeth Blažić T*. Prikaz rada centara za dobrovoljno HIV savjetovanje i testiranje u Hrvatskoj prema teorijama menadžerskih sustava. Hrv Čas Jav Zdr. 2008;4(14):7 [Internet]. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/297923>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
6. Zakon o zdravstvenoj zaštiti, NN 36/24. Zagreb: Narodne novine; 2024 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/190/zakon-o-zdravstvenoj-zastiti>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
7. Zakon o zaštiti pučanstva od zaraznih bolesti, NN 143/21. Zagreb: Narodne novine; 2021 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/1067/zakon-o-zastiti-pucanstva-od-zaraznih-bolesti>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
8. Zakon o liječništvu, NN 117/08. Zagreb: Narodne novine; 2008 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/405/zakon-o-lijecnistvu>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
9. Zakon o zaštiti prava pacijenata, NN 37/08. Zagreb: Narodne novine; 2008 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/255/zakon-o-zastiti-prava-pacijenata>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
10. *Ministarstvo zdravstva*. Program mjera zdravstvene zaštite, NN 127/23. Zagreb: Narodne novine; 2023 [Internet]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_10_127_1773.html. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
11. *Ministarstvo zdravstva*. Hrvatski nacionalni program za prevenciju HIV/AIDS-a 2017. – 2021. [Internet]. Dostupno na: <https://zdravstvo.gov.hr/programi-i-projekti/nacionalni-programi-projekti-i-strategije/ostali-programi/hrvatski-nacionalni-program-za-prevenciju-hiv-a-aids-a/2199>. [Pristupljeno 11. veljače 2025.]
12. *Vlada Republike Hrvatske*. Odluka o proglašenju prestanka epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2. NN 51/23 [Internet]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2023_05_51_842.html. [Pristupljeno 11. veljače 2025.]
13. *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*. Javnozdravstvena kampanja „Znanje pobjeđuje – Imam li SPI?“ [Internet]. Dostupno na: <https://zivjetizdravo.eu/2023/06/02/javnozdravstvena-kampanja-spolno-zdravlje-znanje-pobjeđuje>. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
14. *UN*. Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development [Internet]. Dostupno na: <https://sdgs.un.org/2030agenda>. [Pristupljeno 11. veljače 2025.]
15. *UNAIDS*. Understanding Fast-Track: accelerating action to end the AIDS epidemic by 2030.2015 [Internet]. Dostupno na: unaids.org/sites/default/files/media_asset/201506_JC2743_Understanding_FastTrack_en.pdf. [Pristupljeno 11. veljače 2025.]
16. *UNAIDS*. Confronting inequalities: Lessons for pandemic responses from 40 years of AIDS. Global AIDS Update 2021. Geneva: 2021 [Internet]. Dostupno na: <https://www.unaids.org/en/resources/documents/2021/2021-global-aids-update>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]

17. Pravilnik o načinu prijavljivanja zaraznih bolesti, NN 9/2024. Zagreb: Narodne novine; 2024 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/c/podzakonski-propis/59413/nn-9-2024-%2824.1.2024.%29%2C-pravilnik-o-nacinu-prijavlji-vanja-zaraznih-bolesti>. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
18. *Lista zaraznih bolesti čije je sprečavanje i suzbijanje od interesa za Republiku Hrvatsku, NN 60/2014*. Zagreb: Narodne novine; 2014 [Internet]. Dostupno na: <https://www.zakon.hr/c/podzakonski-propis/36617/nn-60-2014-%2816.5.2014.%29%2C-lista-zaraznih-bolesti-cije-je-sprjecavanje-i-suzbijanje-od-interesa-za-republiku-hrvatsku>. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
19. *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*. Registar za HIV [Internet]. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/sluzba-epidemiologija-za-razne-bolesti/epidemiologija-hiv-infekcije-i-aids-a-u-hrvat-skoj/>. [Pristupljeno 10. veljače 2025.]
20. *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2009. godinu. Baklaić Ž, Dečković-Vukres V, Kuzman M, ur. [Internet]. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo; 2010. Dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2013/11/Ljetopis_2009.pdf [Pristupljeno 10. svibnja 2025.]
21. *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2022. godinu. Stevanović R, Capak K, Benjak T, Brkić K, ur. [Internet]. Zagreb: Hrvatski zavod za javno zdravstvo; 2023. Dostupno na: https://www.hzjz.hr/wp-content/uploads/2024/12/HZsLj_2022._g_12-2024.pdf. [Pristupljeno 10. svibnja 2025.]
22. *Hrvatski zavod za javno zdravstvo*. Hrvatski zdravstveno-statistički ljetopis za 2023. godinu.– tablični podaci. Zarazne bolesti, cijepljenje i mikrobiološka dijagnostika. Dostupno na: <https://www.hzjz.hr/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis/hrvatski-zdravstveno-statisticki-ljetopis-za-2023-g-tablicni-podaci/>. [Pristupljeno 10. svibnja 2025.]
23. Fonner VA, Denison J, Kennedy CE, O'Reilly K, Sweat M. Voluntary counseling and testing (VCT) for changing HIV-related risk behavior in developing countries. Cochrane database of systematic reviews. 2012(9). doi: 10.1002/14651858 [Internet]. Dostupno na: https://www.cochrane.org/CD001224/HIV_the-role-of-voluntary-counseling-and-testing-vct-in-changing-risk-behaviors-related-to-hiv. [Pristupljeno 15. veljače 2025.]
24. *Državni zavod za statistiku*. Migracija stanovništva [Internet]. Dostupno na: <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/migracija-stanovnistva/>. [Pristupljeno 15. siječnja 2025.]
25. ECDC. European Centre for Disease Prevention and Control [Internet]. Dostupno na: <https://www.ecdc.europa.eu/en/news-events/sti-cases-continue-rise-across-europe>. [Pristupljeno 18. veljače 2025.]
26. Költő A, de Looze M, Jåstad A, Nealon Lennox O, Currie D, Gabhainn SN. A focus on adolescent sexual health in Europe, central Asia and Canada: Health Behaviour in School-aged Children international report from the 2021/2022 survey. 2024 [Internet]. Dostupno na: <https://www.who.int/europe/publications/i/item/9789289061155>. [Pristupljeno 18. veljače 2025.]

